

LA DEONTOLOGIA PROFESSIONAL: FUNCIONS I APLICACIÓ D'UN CODI D'ÈTICA.

Josep Cruañas i Tor

Advocat, assessor de col·legis i associacions professionals

Històricament, les organitzacions professionals s'han plantejat com a funció bàsica la intervenció en l'ordenament de l'actuació dels seus membres. Amb aquest motiu, han tendit a establir normatives per assolir un sistema de conducta i una manera de fer determinada. Aquestes normes, sovint, han anat més enllà de l'exigència d'una responsabilitat en l'exercici tècnicament correcte de la professió, per acabar entrant dins de l'àmbit de l'actuació ètica. Amb els anys, aquesta tasca i el control del compliment d'aquesta normativa ha esdevingut una de les raons de ser d'aquests organismes, tant col·legials com d'altra mena.

Els organismes professionals antics tendien a intervenir d'una manera molt restrictiva i abassegadora sobre el col·lectiu incloent pràctiques de regulació encotilladora de com fer l'ofici o bé l'existència d'un sistema de control ètic purament intern amb els anomenats judicis d'honor. En l'actualitat, les organitzacions professionals si bé han perdut aquells trets que les feien més tancades i corporativistes han mantingut una de les seves raons de ser: la regulació i la cura de la correcta actuació com un compromís davant de la societat.

Tot col·lectiu professional cerca establir unes pautes de conducta que han de guiar el correcte exercici professional. Genèricament s'anomenen codis ètics o deontològics. Una normativa que entra dins de l'àmbit del correcte comportament humà, establint uns preceptes normatius dels quals se'n deriven uns deures o unes obligacions que marquen un model de manera de fer. Seguidament analitzarem el contingut d'aquests codis, els principis generals que els presideixen i els diferents enfocaments que tenen en diverses professions.

1. Contingut del terme deontologia

Si bé el terme és de creació recent, no ho és el seu objecte. Tradicionalment han estat les professions d'advocat i de metge les que han tingut una més llarga pràctica en l'elaboració d'una normativa ètica pròpia. Tradició que trobem aplegada en els actuals codis deontològics. Aquests codis, en el transcurs dels anys, han anat variant però tots tenen en comú el fet que en el seu contingut recullen el pòsit d'uns principis que han estat perdurables al llarg d'una tradició o costum, a més de les necessitats pròpies de cada moment. De tota manera, una de les característiques que ha de tenir és que ha d'estar formulat obertament, de manera que pugui fer-se'n una interpretació adaptada a les necessitats i a la manera de fer de cada temps. L'existència d'aquest recull de costums per-

manents, la podem constatar en la comparació del vell tractat de deontologia dels advocats imprès a Barcelona el 1607, que té el nom de "Summa de casos de consciència", amb els codis moderns. Pel que fa la medicina, en el precedent del jurament hipocràtic.

Les normes deontològiques solen tenir en general un doble vessant, de caràcter ètic i pràctic.

Els principis ètics formats a través de la tradició i costums professionals tendeixen a esdevenir normes jurídiques i, per tant, de compliment general obligatori. De tota manera, les normes deontològiques se sumen als manaments de caràcter ètic, que es refereixen a l'actuació, tècnicament diligent, de l'exercici professional. Una de les característiques de les normes ètiques és que sovint van més enllà de l'estricta pràctica professional i cerquen de donar una imatge permanent de probitat en esferes que es podrien considerar de l'àmbit privat.

El sentit o objectiu de les normes deontològiques no té una justificació endògena de la professió, sinó en bona part l'hem de cercar en la funció social que té la professió. Els advocats, els metges, els periodistes o els arxivers, a part de la tasca merament tècnica i professional que fan en la seva actuació, juguen un paper, una funció necessària en la societat dels nostres dies. Per tant, el conjunt social els exigeix una actuació especialment acurada i precisa. Així, doncs, el codi ètic o deontològic esdevé una necessitat no solament d'autoregulació sinó que, a més, té la finalitat d'assegurar la funció social a la qual es deu.

Una altra característica de les normes deontològiques és que, com tota norma que malgrat aplegar una tradició i, per tant, un fil conductor que es manté al llarg dels temps, està al servei de les condicions específiques de la professió en un moment històric concret. Per aquest motiu hem de parlar d'una norma amb vocació de ser actualitzada o modificada a mida que les noves condicions socio-professionals ho requereixin. És més, un codi deontològic és regulat al marge de l'ordenament jurídic que ordena d'altres aspectes de la professió, per tal que sigui àgil i fàcilment adaptable a les necessitats de cada moment. Aquesta regulació endògena abans era mostra de corporativisme, ara es planteja oberta al coneixement general com un compromís auto assumit pel col·lectiu davant de la societat, no exempt dels mecanismes de control de caràcter judicial i d'altres dels quals es dota una societat democràtica com la nostra.

Tot i que la funció i contingut no és solament el caràcter moral o ètic, aquestes normes tendeixen a establir un patró de conducta o moral ètica general de la professió.

A. Vocació d'autocontrol

El col·lectiu estableix amb el codi no solament una declaració de principis, sinó que basteix els mecanismes per fer-ne un mitjà d'autocontrol amb valor sancionador i executiu que pot arribar en el cas dels col·legis professionals a la suspensió de l'exercici professional i a la intervenció de la justícia.

Un dels camps on la deontologia ha tingut un més ampli desenvolupament ha estat en el de l'advocacia. Al llarg d'aquesta exposició anirem analitzant i destriant alguns dels seus principis, molts dels quals són generals de tota normativa deontològica, tot i que amb especificacions concretes per a cada col·lectiu professional.

En primer lloc, cal tenir present que la majoria d'ordenaments d'aquesta mena estaven adreçats a professions de lliure exercici, és a dir, independents. D'altra banda, era necessària ja que es dotava aquests organismes professionals de capacitat i, per tant, exigència d'una autoregulació. En aquest sentit, la normativa col·legial esdevenia, per aquesta raó, necessària per establir una garantia d'actuació vers els ciutadans.

Essent així que els destinataris de les normes no solament són els advocats, sinó també ho són indirectament els ciutadans a qui va destinat el servei. No solament podrà al·legar les normes per ser exigides al propi interessat o l'organisme corporatiu sinó al ciutadà que es veu afectat.

En el cas dels advocats, la potestat sancionadora és reconeguda no solament per la legislació de col·legis professionals, sinó per la mateixa LOPJ, que en l'article 437 estableix la independència de l'advocat davant dels òrgans de l'Administració de justícia necessaris per desenvolupar la seva funció amb eficàcia i en el 242 disposa que les correccions disciplinàries per la conducta professional seran competència dels respectius col·legis i consells.

B. Principis generals de la deontologia

1. *L'actuació segons el saber tècnic i la pròpia consciència.* Segons aquest principi, el professional actua d'acord amb la pròpia consciència i de la manera que més correcta li sembla tècnicament, per assolir els objectius generals que es planteja i els interessos de l'usuari. No és, per tant, un principi purament subjectiu sinó que és objectivable partint d'uns mínims coneixements professionals exigibles i dels criteris emprats en funció dels interessos defensats o del servei prestat.

Aquest principi inclou l'actuació honesta o de bona fe del professional. Honestetat que, d'acord amb les circumstàncies de cada professió, es pot arribar a exigir fins a més enllà del concret i estricte exercici de la professió. També se sol considerar com una exigència de la imatge col·lectiva d'honestetat que es demana de certes professions com la d'advocat. Pensem que per ser donats d'alta en l'exercici professional es demanen certs requisits de comportament i no haver estat processats per certs delictes que es consideren incompatibles amb aquesta condició.

Aquests dos principis ens porten al deure de diligència professional que és l'obligació que se'n deriva com a l'actuació correcta d'acord amb uns mínims d'exigència i cura. El no compliment d'aquest deure és l'actuació negligent, que no és únicament actuar amb una deficient preparació tècnica o que s'esculli una solució tècnicament deficient, sinó que moltes vegades té la causa en la deixadesa o en un oblit.

La majoria de principis que inclouen tots els codis deontològics, i també els diversos projectes dels arxiviers i el que com a resultat del treball està elaborant l'Associació catalana, es refereixen a aquests principis d'actuació amb consciència i deure de diligència.

2. *Deure d'informació.* El professional assumeix dins de l'actuació diligent i pulcra determinats deures com ara el de tenir informat el client o la persona a la qual fa un ser-

vei. Deure d'informació que en el cas de l'advocacia comporta també un deure del client de posar en coneixement de l'advocat tots els fets i circumstàncies del plet. En els projectes de codis dels arxivers trobem normes específiques sobre el deure d'informació als usuaris, sobre les investigacions que es facin, sobre la matèria que treballa o sobre altres qüestions, com la informació de la retirada de documents reservats d'un expedient.

3. *Reserva.* Tot professional té l'obligació de mantenir una reserva sobre la seva actuació professional o determinades actuacions. Aquesta reserva es refereix al contingut del que anomenem secret professional que té un abast més o menys ampli, dependent de quina sigui la professió. Reserva del metge respecte a les dades de les malalties o consulta dels clients; reserva de l'arxiver sobre les dades personals de certa documentació que custodia o de documentació que està en període de secret; reserva de l'advocat sobre tot el que li ha confiat el seu client i sobre totes les circumstàncies que arriba a saber que, o bé poden perjudicar el seu client, o entren dins de l'esfera de la privacitat del seu representat. Informacions reservades que mai, per qualsevol raó, no podrà revelar. En el cas dels advocats, la LOPJ estableix el deure de secret professional art. 437.2, el qual s'estableix que mai no pot ser obligat a declarar. La constitució estableix tant pel dret de secret professional dels periodistes (art. 20.1.d) com la reserva del dret a la intimitat pel que fa als arxius administratius (art. 150.b). També ho desenvolupen les normatives de patrimoni i arxius històrics. Mai no es pot justificar trencar la reserva sobre documentació amb dades alienes, excepte les previstes per la llei i si hi ha una ordre judicial. En el cas del secret no es pot trencar mai si no és en darrer terme davant d'un perill imminent i indefugible per a la pròpia persona.

Com es pot veure, els advocats o periodistes tenen un secret professional més ampli i compromès que en el cas dels arxivers, que abasta la reserva de la documentació i les dades que poden no ser consultables per diverses raons de caràcter administratiu o per motius d'intimitat de terceres persones.

4. *Principi d'independència i llibertat professional.* El principi d'independència és per a moltes professions quelcom més que una norma deontològica, ja que arriba a ser la raó de ser de la professió, sense la qual queda mancada. És el que altrament s'anomena la clàusula de consciència.

En l'advocacia la independència és bàsica per poder realitzar sense cap mena de pressions la tasca de la defensa. També és consubstancial en el cas dels periodistes (art. 20.1.d) Constitució). Aquest concepte és de més o menys fàcil compliment quan hi ha una actuació lliure del professional com en el cas dels advocats, però més complexa quan hi ha una relació laboral com passa sovint en el cas del periodisme.

La independència va lligada amb la llibertat d'actuar, ja que es refereix més directament a la manera d'actuar i prendre decisions que, al seu bon entendre i en consciència, pren el professional en relació amb la seva tasca de donar una informació determinada o de defensar una persona. Llibertat que en el cas de l'advocat és respecte a l'enfocament de l'assumpte, l'acceptació de l'encàrrec i de refusar qualsevol imposició de criteri tant dels òrgans polítics, com de l'Administració de justícia o del propi client.

5. *La dignitat professional.* El problema de la dignitat professional té molta importància en la majoria de codis deontològics. En definitiva, es vol servir la dignitat del col·lectiu per realitzar amb respecte i consideració la seva tasca davant de la societat.

La dignitat és atacada per actuacions concretes que es consideren incompatibles, ja que donen una mala imatge i, d'altra banda, creen una contradicció d'interessos entre els interessos o servei fet a tercers i els propis.

En el cas dels arxivers, trobem definides incompatibilitats en l'actuació professional, en la realització d'investigacions amb certs límits, en la participació en el comerç de documents...

En un altre vessant, i per veure la diversitat de situacions pel que fa a l'advocat, abasta qüestions com ara la publicitat, que està prohibida ja sigui mitjançant la inserció directa d'anuncis on ofereix els seus serveis o béns o incloent el seu nom en propaganda, d'una manera indirecta. Es planteja el problema de si pot posar una placa o un anunci de carrer del seu despatx, o fins a quin punt l'advocat ha d'intervenir en premsa o TV per parlar dels propis assumptes per tal de donar-se a conèixer, si ha de signar com a advocat els articles que fa a la premsa, si ha de donar consells sobre problemes generals.... i tota una casuística molt precisa i garbellada.

En el camp de les professions lliberals, s'inclouen les maneres malèvoles i abusives d'adquirir clientela en el cas dels advocats, quan es dirigeixen directament a accidentats o al jutjat de guàrdia, de manera directa o per mitjà de persones que fan de ganxo. I d'altres actuacions que es consideren deslleials, com adquirir un client d'altri tot desprestigiant aquell col·lega.

6. *Principi de lleialtat professional.* La lleialtat es refereix a l'actuació dels professionals envers els altres companys. En el cas dels advocats, si hi ha un comportament deslleial i esquerp entre els companys no es pot realitzar una tasca serena als plets i en molts casos de negociació per cercar una transacció. Hi ha d'haver una confiança entre companys que assegurui que no hi hauran actituds amagades quan s'està parlant, i no es faran servir les informacions o els documents que es trametin entre companys en les converses que mantinguin durant el plet. Fer ús d'un document tramès per un altre company és una prova de deslleialtat i una falta de deontologia que es pot castigar.

Pel que fa als arxivers, la lleialtat professional, la trobem en l'obligació de lleialtat envers la institució de què es depèn i els altres companys arxivers, les conductes que pretenen evitar la competència entre institucions i que poden perjudicar la imatge professional i produir un perjudici per a la documentació que es pretén preservar.

Tots aquests principis que hem vist que defineixen els trets generals de la deontologia varien en la concreció i importància, segons les professions i les característiques concretes, i no sempre és fàcil de fer-los efectius ja que depèn de terceres persones i no solament d'una relació del lliure professional.

C. Sistemes sancionadors

Tota associació pot establir uns mecanismes sancionadors respecte als seus socis, cosa que ha d'estar prevista en els estatuts i que pot arribar a comportar l'expulsió en els

casos més greus. D'altra banda, per assolir una plena efectivitat i poder imposar sancions més greus que comportin la inhabilitació d'un professional cal que existeixi un col·legi professional al qual sigui obligatori de pertànyer.

La Llei de col·legis professionals de Catalunya estableix el marc en el qual els diversos col·legis tenen la potestat d'elaborar els codis deontològics i de sancionar els professionals que els infringeixin. Llei 13/82 art 14è).

Aquesta normativa defineix els col·legis com a "Corporacions de dret públic amb personalitat jurídica pròpia". Aquesta qualificació els dota de la potestat sancionadora i estableix una normativa deontològica professional que evidentment s'ha d'adir amb la normativa general. Aquesta facultat els imposa un procediment sancionador en el qual s'han de respectar els principis del procediment administratiu. Les sancions poden ser recorregudes al Consell de Col·legis en el cas que n'hi hagi o, després, en la via judicial, en el procediment contenciós administratiu. No és aplicable la sanció fins que esdevé ferma.

Mirant el nombre de col·legis que hi ha a Catalunya veurem que hi ha una gran varietat, des de metges i advocats a procuradors dels tribunals, diplomats en infermeria, agents comercials, biòlegs, secretaris, interventors i dipositaris de l'administració local, documentalistes i bibliotecaris, entre d'altres.

Entre tots aquests organismes, n'hi ha de diversa mena, segons les condicions en què els components facin l'exercici, si és de manera independent, per contracte laboral o com a funcionaris. La majoria són, però, professionals liberals, tot i que n'hi ha en què pot predominar el treball en règim de dependència o bé laboral, o com a funcionaris.

El cas dels periodistes és paradigmàtic, ja que moltes de les normes que es van establir en el codi deontològic no es poden fer efectives sense que hi hagi un compromís de les empreses i equips directius dels mitjans de comunicació. Un mitjà indirecte de poder-ho exigir és mitjançant els caps directius, que solen estar adscrits al col·legi com a periodistes, i que, per tant, poden fer servir els mitjans col·legials per incidir i promoure l'acceptació del codi.

Per tal de salvar aquest imponderable, al codi es va afegir una declaració final en la qual feien una crida per garantir la clàusula de consciència i de secret professional que preveu la Constitució, però que ha de ser desenvolupada per una llei. També es demana que s'estableixin estatuts de redacció per tal de poder fer efectius els postulats sobre drets i deures del periodista en la pràctica diària. En darrer lloc, planteja la creació d'un organisme arbitral "representatiu i plural" que pugui atendre les demandes dels particulars o les empreses sobre les pràctiques que es considerin abusives d'algun professional.

El Col·legi de Documentalistes i Bibliotecaris es troba en una situació semblant, tot i que la majoria depèn de l'Administració, sigui com a funcionaris o bé com a contractats. En aquest cas, no hi ha uns interessos empresarials contraposats, sinó una legislació que regula el funcionament dels arxius (Llei d'arxius i patrimoni) i la regulació de la funció pública pel que fa als càrrecs de funcionaris. Un cas semblant és el dels col·lectius de secretaris, interventors i dipositaris de l'Administració local, tot i que no hi ha tanta proximitat professional com en un col·legi professional.

És evident que perquè sigui efectiu un codi deontològic, com en el nostre cas, és important de tenir uns mitjans per poder-ne exigir el compliment, és a dir, que hi pugui haver un organisme que aplegui obligatòriament els arxiviers de Catalunya i que pugui tenir una potestat sancionadora efectiva, com tenen els col·legis professionals.

En aquest sentit, cal que tinguem present que el col·legi de periodistes no és obligatori i no per això no es pot dir que la seva actuació no sigui efectiva. Aquesta mancança, la supleix amb escreix el reconeixement de l'autoritat moral per part de tot el col·lectiu de periodistes i per part de les empreses.

2. *Sentit i valor d'un codi ètic*

Ja hem vist que un codi deontològic no té un sentit purament de regulació gremial, sinó que es fa des de la base de la funció social de la professió. És a dir, amb ell els professionals volen prestigiar i donar una bona imatge de la professió i garantir alhora la correcta actuació del servei que se'ls ha encomanat. Per tant, en realitat, no respon, només a un cofoisme particular sinó a una necessitat i compromís de servei.

Evidentment, un codi com el que s'està elaborant es fa perquè sigui respectat i perquè esdevingui norma general orientadora per a l'actuació dels arxiviers.

Hem vist en els darrers temps que proliferen codis ètics, que també s'anomenen deontològics, de diverses professions. Fins i tot d'empreses com les televisions. La majoria d'aquests codis tenen la seva força en l'adhesió voluntària més que per l'existència de mecanismes coercitius que els facin valer.

De tota manera, per tal de cercar la màxima efectivitat, en el nostre cas, s'han de mirar de posar en funcionament diversos mecanismes que el facin efectiu i respectat. D'entrada, la presentació pública per part de tot el col·lectiu li dona un valor moral i de prestigi que s'ha de mantenir i consolidar amb diverses menes d'actuacions.

Des del punt de vista intern, l'Associació s'ha de plantejar de bastir els mecanismes per tal de fer-lo respectar entre els seus associats. Cal crear els òrgans i procediments necessaris perquè es puguin resoldre els conflictes plantejats per l'incompliment del codi per part dels afiliats, tant de les vulneracions que siguin conegudes directament dins del col·lectiu, com de les que siguin denunciades per un ciutadà. Assumir aquest compromís és un repte que no és fàcil, però que és necessari per ser conseqüent amb la declaració. Cal que es facin resolucions amb equitat. Moltes vegades, els ciutadans es malfien dels organismes professionals i hi veuen més una voluntat d'autodefensa que de respecte pels seus drets.

De cara a enfora, en primer lloc trobem que hi ha aspectes del codi que regulen determinades maneres d'actuar que, per tal que siguin acomplertes, poden fer necessària una modificació de les normes legislatives o reglamentàries que regulen els arxius, però això pot ser difícil. Sí que pot ser més a l'abast el fet que les diverses administracions que són responsables dels arxius de Catalunya, tant la Generalitat, com la Federació de Municipis o les associacions, es puguin adherir al codi. Amb això es podria assolir, per

la via del consens, l'aplicació dels punts que conté sense que es creessin disfuncions i conflictes amb l'ordenament i els organismes directius.

En segon lloc, crec que seria convenient la creació d'un organisme general, el Consell d'Arxius de Catalunya, o amb qualsevol altre nom. Aquest òrgan hauria de ser prou representatiu i hauria de tenir com a funció resoldre els conflictes plantejats a nivell d'aplicació de la legislació internament o des del punt de vista del ciutadà, així mateix hauria de resoldre els conflictes d'una manera ràpida i equitativa, abans d'anar a la via judicial que sol ser tan feixuga. Un ciutadà, al qual es negui l'accés a una documentació i que pugui pensar que hi té dret, ha de poder reclamar a algú; el fet d'haver d'interposar un procediment judicial, a la pràctica, pot ser com deixar-lo paradoxalment indefens, i en conseqüència que la possibilitat de tenir accés a la justícia sigui efectivament, més que una garantia del dret, una llosa que l'aixafa per la càrrega que representa, tot i que això no m'està bé de dir-ho com a advocat, però la realitat és així.

Per acabar, crec que us heu de felicitar per la iniciativa de l'elaboració d'un codi deontològic, ja que és una mostra de compromís del vostre col·lectiu per donar un servei tècnicament correcte, garantir els drets del ciutadà i per garantir davant de la societat la preservació, bona conservació i bon tractament del patrimoni documental que us ha encomanat. De fet, és una voluntat d'anar més enllà de l'ordenament vigent i de voler garantir una actuació ètica dels arxivers. Crec que és un complement necessari com a nou element de l'engranatge d'aquest àmbit que completa l'organigrama establert per la legislació, ofereix una garantia de seriositat i transparència i, en definitiva, com es diu en la introducció del codi dels periodistes catalans, referma els drets dels ciutadans i de la societat en relació amb els arxius, en el marc d'una societat plural i democràtica al si del nostre país. Declaració plena de contingut i no amb la buidor amb què sovint són emprades aquestes paraules.

RESUMEN

Con el objetivo de servir de marco de referencia general a las ponencias siguientes, centradas estrictamente en la deontología de los profesionales de la archivística, el autor analiza el contenido de códigos éticos o deontológicos ya existentes presentando los principios generales que los presiden y los diferentes enfoques que cada profesión ha adoptado según sus propias características.

RÉSUMÉ

Dans le but de servir de cadre de référence général pour les exposés suivants qui seront exclusivement consacrés à la déontologie des archivistes professionnels, l'auteur analyse le contenu des codes d'éthique ou de déontologie existants en présentant les principes généraux qui y président ainsi que les diverses perspectives que chaque profession ha adoptées en fonction de ses caractéristiques propres.

SUMMARY

The author analyses the content of existing codes of ethics, indicating their main underlying principles and the approaches adopted by the different professions on the basis of their own specific characteristics. The aim is to provide a general reference framework for the following presentations which focus strictly on the ethics of the archival profession.